

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного

університету Ізотової Наталі Павлівни

на дисертаційну роботу

СНІГУР ЛАРИСИ АНАТОЛІЇВНИ

на тему “Дискурс волонтерства: лінгвокультурологічний вимір”,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

у галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

1. Актуальність теми дослідження.

У контексті масштабних суспільно-політичних трансформацій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, зростає нагальність мовознавчих досліджень, спрямованих на аналіз ключових соціальних феноменів, які формують сучасний український дискурсивний простір. Одним із таких феноменів є волонтерський рух, який не лише забезпечує різнопланову підтримку українському війську та цивільному населенню, а й активно впливає на мовні практики, комунікативні стратегії та формування ціннісно-сміслових домінант, які віддзеркалюють нову реальність українського суспільства. У світлі цього дискурс волонтерства постає як важливий складник українського воєнного дискурсу – складного когнітивно-семіотичного утворення, що узагальнює індивідуальні та колективні способи концептуалізації російсько-української війни (Н. П. Ізотова, С. І. Потапенко). Як відповідь на виклики сьогодення, з'являються ґрунтовні монографічні праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені різноаспектному вивченню російсько-української війни, наприклад, “Українське суспільство в умовах війни. 2022”, “Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів”, “Мови та культури під час війни”, “Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика”.

Актуальність рецензованої дисертації Снігур Л. А. “*Дискурс волонтерства: лінгвокультурологічний вимір*”, виконаної у річчї лінгвістики війни, визначається спрямованістю новітніх когнітивно-комунікативних студій на вивчення лінгвальної репрезентації соціально значущих дискурсивних явищ, зокрема й таких, що пов’язані з трансформаціями мовної свідомості, формуванням національної ідентичності та переосмисленням аксіологічних орієнтирів у суспільстві в умовах війни та гуманітарних криз.

Своєчасність дослідження зумовлена необхідністю сучасного переосмислення понять *волонтер* і *волонтерство* крізь призму новітніх зіставних дискурсивно-культурологічних підходів, зосереджених на виявленні універсальних і національно специфічних моделей концептуалізації волонтерської діяльності в різних соціально-історичних умовах.

Дослідження українського воєнного дискурсу, зокрема його волонтерського складника, є нагальним завданням в умовах російської повномасштабної збройної агресії, оскільки розуміння волонтерського дискурсу дає змогу пояснити, як мова, культура та соціум реагують на виклики війни.

Розбудова ефективного методологічного фундаменту для вивчення дискурсивних феноменів на прикладі волонтерства із застосуванням аналітичного інструментарію різних галузей знань підсилює своєчасність та актуальність проведеного дисертанткою дослідження.

Отже, фокус уваги наукової праці Снігур Л. А. зосереджений на різноманітних когнітивно-комунікативних практиках, що формують дискурс волонтерства, розглянутий у лінгвокультурологічному ключі. За мету дослідження поставлено виявити когнітивно-прагматичні та нарративні особливості в організації дискурсу волонтерства в американській, українській і російській лінгвокультурах періоду повномасштабного вторгнення РФ в Україну (лютий 2022 року – жовтень 2024 року) (стор. 20 дис.).

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження тісно пов'язане з реалізацією пріоритетних наукових програм і планів, затверджених на державному рівні, зокрема зі Стратегією забезпечення державної безпеки України (Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022) та Стратегією інформаційної безпеки (Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021). Обрана тема відповідає ключовим завданням, визначеним в Основних напрямках наукових і науково-технічних досліджень у системі Служби безпеки України (наказ Центрального управління СБУ від 08.04.2017 р. № 209).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національної академії СБ України 16.11.2021 р., протокол № 03, уточнено 27.02. 2025 р., протокол № 02.

3. Наукова новизна отриманих результатів.

Дисертаційна праця Снігур Л. А. є новаторською з огляду на її комплексний і міждисциплінарний підхід до опису дискурсу волонтерства з урахуванням лінгвокультурологічного, когнітивно-дискурсивного, наративного та гендерного аспектів. *Уперше* у вітчизняному мовознавстві здійснено зіставне дослідження волонтерського дискурсу в координатах воєнного часу, що, по-перше, надало можливість встановити спільні й відмінні риси його функціонування в англійській, українській і російській лінгвокультурах, і, по-друге, осмислити динаміку смислових трансформацій стрижневого для волонтерського дискурсу концепту ВОЛОНТЕР / ВОЛОНТЕРКА в умовах російсько-української війни періоду 2022-2024 років, який, за спостереженням дослідниці, фіксує “в мові й дискурсі когнітивно-прагматичні трансформації у сфері волонтерської діяльності, зумовлені російсько-українською війною” (стор. 23 дис.). *Новим* для гендерно орієнтованої лінгвоконцептології є запропоноване в роботі гендерне моделювання концепту ВОЛОНТЕР / ВОЛОНТЕРКА, яке враховує його яскраво виражену історико-соціокультурну

маркованість, і дозволяє простежити специфіку репрезентації цього концепту в українському, американському та російському дискурсах. Додатково новизну дисертаційної праці становить комплексний нарративний дискурс-аналіз трансформації нарративів волонтерства в національних медіа США, України та Росії в період повномасштабного вторгнення РФ в Україну (лютий 2022 – жовтень 2024 рр.).

Новизну дисертаційної праці також визначає запропонована комплексна методика дослідження волонтерського дискурсу, яка інтегрує як ключові семантико-когнітивний аналіз, здійснений для реконструювання поняттєвого складника дискурсотвірного концепту ВОЛОНТЕР в трьох мовах – англійській, українській та російській з акцентом на його лінгвокультурну динаміку, і метод асоціативного експерименту, за допомогою якого були з'ясовані особливості сприйняття концепту ВОЛОНТЕР носіями мов, що досліджуються. *Новизна* методології полягає у поєднанні нарративного дискурс-аналізу з технологією обробки великих даних для виявлення трансформацій дискурсотвірного концепту ВОЛОНТЕР та змін комунікативних стратегій у медіадискурсах США, України та РФ у контексті повномасштабної війни. Як методологічну *інноваційність* дисертантки варто відзначити використання інформаційно-аналітичного сервісу Attack Index, який, по-перше, дав змогу ідентифікувати контексти репрезентації концепту ВОЛОНТЕР, а по-друге – здійснити аналітичне оцінювання інформаційних атак і маніпулятивних практик у медіапросторі США, України та РФ.

4. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація вирізняється високим ступенем обґрунтованості та достовірності сформульованих наукових положень, висновків і рекомендацій, що зумовлено міждисциплінарним підходом до аналізу дискурсу

волонтерства, виваженим теоретико-методологічним підґрунтям і значним обсягом емпіричного матеріалу.

Теоретико-методологічні підвалини дисертації сформовано на перетині провідних напрямів сучасного мовознавства, зокрема лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвонаратології, критичного дискурс-аналізу, прагмастилістики та медіалінгвістики. Опора на науковий доробок провідних вітчизняних і зарубіжних науковців посилює глибину та цілісність представленого дослідження.

Високий рівень достовірності забезпечено використанням репрезентативного корпусу емпіричного матеріалу, який налічує понад 880 тисяч дискурсивних фрагментів українською, англійською та російською мовами. Матеріали зібрано у чітко визначеному хронологічному періоді за допомогою інформаційно-аналітичного сервісу Attack Index, що гарантує прозорість, верифікованість і надійність отриманих результатів. Застосування методів контент- і дискурс-аналізу в поєднанні з інтерпретативними й асоціативними методиками (зокрема, асоціативний експеримент, аналіз синонімічних і тлумачних словників) сприяло всебічному аналізу когнітивно-семантичної репрезентації ключового концепту в трьох лінгвокультурних просторах.

Додаткову евристичну цінність дисертації становить включення до джерельної бази нормативно-правових документів і авторитетних лексикографічних видань, що дало змогу інтегрувати правовий та культурно-семіотичний виміри в межах єдиної дослідницької парадигми. Власний багаторічний досвід дисертантки у сфері волонтерської діяльності посилює емпатійний та інтерпретативний потенціал дослідження.

5. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Основні положення дисертації висвітлено у **9** наукових працях, серед яких **4** статі у фахових виданнях України, **1** навчальний посібник і розділи у **2**

довідникових виданнях. Результати та висновки дослідження апробовано на 4 наукових конференціях.

6. Науково-практична значущість результатів дисертації.

Робота відзначається високою науково-практичною значущістю, з огляду на те, що її результати поглиблюють теоретичні засади новітніх лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвонаратології, прагмастилістики та критичного дискурс-аналізу. Запропонований у дослідженні міждисциплінарний підхід до аналізу прагмадискурсивного конструювання волонтерської діяльності в медіадискурсі дозволяє виявити глибинні когнітивно-дискурсивні механізми формування національно-ціннісних уявлень в умовах війни.

Практична значущість дисертаційної праці полягає в можливості використання її результатів у підготовці навчально-методичних матеріалів, дотичних до тематики дослідження, у викладанні курсів “Зв’язки з громадськістю”, “Стратегічні комунікації”, “Лінгвістичний аналіз тексту та дискурсу”, у проведенні тренінгів щодо взаємодії безпекових і державних інституцій з волонтерськими організаціями та у програмах підвищення кваліфікації працівників сектору безпеки і оборони.

Отримані результати дисертації вже впроваджено в освітній процес і наукову діяльність Національної академії Служби безпеки України (акт впровадження від 21.05.2025) та використано у волонтерській діяльності дисертантки з початку широкомасштабної збройної агресії РФ.

7. Академічна доброчесність. Текст дисертаційного дослідження та отримані результати не мають ознак порушення академічної доброчесності. Всі запозичення становлять правомірні цитати із відповідними посиланнями.

8. Дискусійні положення та зауваження. Наголошуючи на незаперечній актуальності обраної теми, науковій новизні та обґрунтованості

отриманих дисертанткою висновків, зосередимо увагу на кількох міркуваннях уточнювального та дискусійного характеру.

8.1. *Вихідні положення роботи.* У дисертації ключовий термін *дискурс волонтерства* визначено як “соціальну практику і тип соціальної поведінки, що базується на принципах гуманності, безоплатності, неупередженості, довіри й впроваджує комунікативні стратегії альтруїстичної діяльності, добровільності, національної стійкості, соціальної активності” (стор. 43 дис.). На мою думку, запропоноване тлумачення має переважно соціологічне спрямування і не повною мірою відображає лінгвістичну специфіку аналізованого явища. До того ж у дефініцію не включено оцінну та ідеологічну прагматику, яка чітко простежується у проаналізованому корпусі матеріалів. З огляду на це, доцільним видається пояснення, яким чином у наведеному визначенні враховано потенційне маніпулятивне спрямування волонтерської діяльності, що виявляється, зокрема, в російськомовному дискурсі волонтерства (див., напр., стор. 168, 195 дис.). Уточнення цих аспектів, на мою думку, сприяло б підвищенню методологічної чіткості дослідження та дозволило б повніше охопити прагматичний вимір аналізованого дискурсу. Окрім того, бажано було б розмежувати та пояснити в роботі, в чому саме полягає відмінність між поняттями *соціальна практика* і *тип соціальної поведінки*, які включено до дефініції ключового терміна.

Продовжуючи характеристику дискурсу волонтерства, Ви виокремлюєте чотири комунікативні стратегії, притаманні такому дискурсу: альтруїстичної діяльності, добровільність, національну стійкість та соціальну активність (стор. 36-37 дис.). Поясніть, будь ласка, на яких критеріях ґрунтується така класифікація.

8.2 *Термінологічний апарат роботи.* У лінгвоконцептологічних студіях, як відомо, науковці застосовують різноманітні терміни для позначення мовних одиниць, що репрезентують концепти в тексті й дискурсі, зокрема *вербалізатор концепту*, *номінативна одиниця концепту*, *вербальний*

експлікатор концепту, лексична одиниця, репрезентант концепту тощо. Поясніть, будь ласка, чому у дослідженні дискурсивного концепту ВОЛОНТЕР Ви віддаєте перевагу терміну “лексема-вербалізатор концепту”?

На мою думку, термін *лінгвокультурологічна історія* концепту ВОЛОНТЕР також потребує додаткового уточнення. Зокрема, доцільно розмежувати поняття *етимології слова* та *становлення концепту* як складної культурно-мовної одиниці, оскільки ці аспекти мають різні предмети дослідження і не завжди збігаються.

Мені дуже імponує ідея моделювання дискурсу волонтерства за допомогою наративів, запропонована авторкою. Було б цікаво дізнатися, яким є Ваше тлумачення поняття наратив, адаптоване саме для цілей цього дослідження.

8.3. *Аналіз ілюстративного матеріалу.* Однією з безперечних сильних сторін дослідження є ґрунтовний аналіз ілюстративного матеріалу із залученням низки методик, які довели свою ефективність під час роботи над фактичними даними. Водночас окремі положення дисертації доцільно було б супроводити розгорнутим лінгвістичним коментарем, що сприяло б кращому розумінню і підвищило б валідність висновків. Зокрема, незрозумілим залишається, чому “іменування волонтер, волонтерська організація” можна вважати “словами-символами та номінаціями, що іменують парадигми, які можуть наповнюватися іменами, образами, явищами, діями залежно від позалінгвальної ситуації” (стор. 106 дис.). Недостатньо розкритими у деяких прикладах аналізу є лінгвальні сигнали маніпулятивного використання владою волонтерського руху, зокрема у російськомовних контекстах на стор. 195-196 дис. Було б доречно детальніше окреслити, які саме мовні засоби розглядаються як інструменти маніпуляції: чи йдеться про лексичні одиниці з конотативним навантаженням, синтаксичні структури, стилістичні прийоми чи про прагматичні маркери.

9. Загальний висновок щодо дисертації. Дисертаційна робота Снігур Лариси Анатоліївни на тему «Дискурс волонтерства: лінгвокультурологічний вимір», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія у галузі знань 03 Гуманітарні науки, є самостійною завершеною науково-дослідницькою працею. Дисертація за актуальністю, об'ємом та рівнем проведених досліджень, науковою новизною і практичною значущістю відповідає вимогам, п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації, затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а автор роботи, Снігур Лариса Анатоліївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології
і філософії мови Київського
національного лінгвістичного університету

Наталя ІЗОВА